

Cyflwynwyd yr ymateb i ymgynghoriad y [Pwyllgor Cydraddoldeb a Chyfiawnder Cymdeithasol](#) ar [Tlodi Tanwydd yng Nghymru](#)

This response was submitted to the [Equality and Social Justice Committee](#) consultation on [Fuel Poverty in Wales](#)

FP06

Ymateb gan: Iechyd Cyhoeddus Cymru | Response from: Public Health Wales

Ymddiriedolaeth GIG Iechyd Cyhoeddus Cymru

Cyflwyniad i ymchwiliad dilynol y Pwyllgor Cydraddoldeb a Chyfiawnder Cymdeithasol i dlodi tanwydd a'r Rhaglen Cartrefi Clyd

Crynodeb

- Mae byw mewn cartref oer (o dan 18°C) yn gallu arwain at oblygiadau iechyd y cyhoedd difrifol, fel y dangosir gan y dystiolaeth yn yr ymateb hwn.
 - Mae gwario llai ar wresogi cartrefi yn creu amodau oer a llaith sy'n gallu gwaethygu tai presennol o ansawdd gwael neu dai sydd wedi'u hinswleiddio'n wael. Gall hyn fod yn ddrwg i iechyd, a chynyddu'r risg o gyflyrau'r galon a'r ysgyfaint, neu salwch anadlol heintus fel y ffliw.
 - Mae pobl hŷn, plant ifanc iawn a phobl sydd â chyflyrau iechyd sy'n bodoli eisoes yn wynebu risg arbennig.
- Dylai'r sefyllfa bresennol o ran tlodi tanwydd yng Nghymru fod yn seiliedig ar ddata a thystiolaeth gyfredol sy'n adlewyrchu newidiadau i effeithlonrwydd ynni tai, incwm gwario a chost ynni ar iechyd, llesiant a thegwch yng Nghymru. Byddai Iechyd Cyhoeddus Cymru yn croesawu casglu data pellach ar dlodi tanwydd a grwpiau poblogaeth sydd mewn perygl. Ymhellach, bod effeithiau tlodi tanwydd ar iechyd corfforol a meddyliol ac ar anghydraddoldebau iechyd yn cael eu hystyried yn briodol. Hoffem hefyd weld dull ataliol yn cael ei ddefnyddio.
- Ym mis Tachwedd 2024, bydd Iechyd Cyhoeddus Cymru yn cyhoeddi'r adroddiad '*Cartrefi Oer yng Nghymru: A yw'r drefn wresogi foddhaol yn briodol ar gyfer iechyd a llesiant?*'. Comisiynwyd yr adroddiad gan Lywodraeth Cymru fel rhan o'i chynllun Trechu Tlodi Tanwydd 2021 i 2035 i asesu priodoldeb y drefn wresogi foddhaol i gadw pobl yn gyfforddus ac yn ddiogel.
 - Mae'r adroddiad yn nodi argymhellion ar sail tystiolaeth ar y drefn wresogi foddhaol ac yn ceisio llywio'r dull o fynd i'r afael â thlodi tanwydd yng Nghymru er mwyn helpu i ddiogelu a hybu iechyd, llesiant a thegwch. Bydd canfyddiadau'r adroddiad hwn yn cael eu defnyddio yn ein tystiolaeth lafar.

Cyflwyniad

Ymddiriedolaeth GIG Iechyd Cyhoeddus Cymru yw sefydliad iechyd y cyhoedd cenedlaethol Cymru. Rydym yn gweithio i amddiffyn a gwella iechyd a llesiant a lleihau anghydraddoldebau iechyd ar gyfer pobl Cymru. Mae'n bleser gennym ymateb i ymchwiliad dilynol y Pwyllgor Cydraddoldeb a Chyfiawnder Cymdeithasol ynghylch tlodi tanwydd a'r Rhaglen Cartrefi Clyd. Mae'r ymateb hwn yn rhoi tystiolaeth o raglen *Cynhesrwydd Tai ac Iechyd a Llesiant yng Nghymru*, Iechyd Cyhoeddus Cymru a gynhaliwyd ar y cyd â Phrifysgol Bangor. Roedd y gwaith hwn yn cynnwys cyhoeddi adroddiad diweddar '[Cadwn gynnes gartref yn ystod y gaeaf yng Nghymru](#)' ac adolygiad systematig '[Cold indoor temperatures and their association with health and well-being](#)'.

Mae tai a sicrwydd ariannol sy'n galluogi unigolion a theuluoedd i wresogi eu cartrefi'n ddigonol, yn benderfynyddion ehangach iechyd. Mae costau cynyddol ynni a bwyd yn golygu bod mwy o bobl yn profi tlodi tanwydd ac yn gorfod dewis rhwng bwydo eu teuluoedd a chadw'r goleuadau a'r gwres ymlaen. Mae'r straen a'r gorbryder sy'n gysylltiedig â'r penderfyniadau hyn yn effeithio ar iechyd meddwl. Gall iechyd meddwl gwaeth hefyd arwain at iechyd corfforol gwaeth, a all gynyddu ymddygiad sy'n niweidio iechyd, megis ysmegu, yfed alcohol a lefelau isel o weithgarwch corfforol (Roberts et al., 2022¹).

Canfu adolygiad systematig gan Iechyd Cyhoeddus Cymru a Phrifysgol Bangor fod tymheredd dan do o dan 18°C yn gysylltiedig ag effeithiau negyddol ar iechyd (Janssen et al., 2023²). Mae gwario llai ar wresogi cartrefi yn creu amodau oer a llaith sy'n gallu gwaethygu tai presennol o ansawdd gwael neu dai sydd wedi'u hinswleiddio'n wael. Gall hyn fod yn ddrwg i iechyd, a chynyddu'r risg o gyflyrau'r galon a'r ysgyfaint, neu salwch anadlol heintus fel y ffliw (Roberts et al., 2022).

¹Roberts M, Petchey L, Challenger A, Azam S, Meistri R, Peden J. *Yr argyfwng costau byw yng Nghymru: Drwy lens iechyd cyhoeddus*. Caerdydd: Iechyd Cyhoeddus Cymru. 2022. Ar gael o: [Yr argyfwng costau byw yng Nghymru: drwy lens iechyd cyhoeddus - Canolfan Gydweithredol Sefydliad Iechyd y Byd ar Fuddsoddi ar gyfer Iechyd a Llesiant \(phwwhocc.co.uk\)](#).

² Janssen H, Ford K, Gascoyne B, Hill R, Roberts M, Bellis MA, et al. Cold indoor temperatures and their association with health and well-being: a systematic literature review (Saesneg yn unig). *Iechyd Cyhoeddus Cymru*. 2023; 1; 224: 185-94. doi.org/10.1016/j.puhe.2023.09.006

Mae Iechyd Cyhoeddus Cymru felly yn ymateb i'r ymchwiliad hwn i ddarparu tystiolaeth bellach sy'n tynnu sylw at yr effeithiau hyn ar iechyd mewn perthynas â thlodi tanwydd. Mae Iechyd Cyhoeddus Cymru yn credu y dylai unrhyw bolisi a chymau gweithredu yn y dyfodol sy'n mynd i'r afael â thlodi tanwydd ganolbwyntio ar wneud y mwyaf o gyfleoedd i ddiogelu iechyd a llesiant ymhlith poblogaethau Cymru heddiw ac yn y dyfodol.

Ymateb i gylch gorchwyl yr ymchwiliad

Diben y papur hwn yw ymateb i gylch gorchwyl yr ymchwiliad o safbwynt iechyd y cyhoedd, trwy ddefnyddio tystiolaeth a gafwyd o raglen *Cynhesrwydd Tai ac Iechyd a Llesiant yng Nghymru* Iechyd Cyhoeddus Cymru. Nodir ein hymatebion isod.

A oes darlun cywir o dlodi tanwydd yng Nghymru heddiw, o ystyried bod data yn seiliedig ar Arolwg Byw yng Nghymru 2008 ac Arolwg Cyflwr Tai Cymru 2017-18

Dylai darlun manwl gywir o dlodi tanwydd yng Nghymru heddiw gyflwyno amcangyfrifon diweddar o effeithlonrwydd ynni; incwm gwario; a chost ynni. Dylai hefyd geisio adnabod y grwpiau poblogaeth hynny sydd fwyaf mewn perygl o fyw mewn tldi tanwydd a'r niwed corfforol a meddyliol cysylltiedig. Mae tldi tanwydd yn gysylltiedig â byw mewn cartref oer, sy'n ffactor risg ar gyfer iechyd corfforol a meddyliol gwael, gan gynnwys marwolaethau sy'n gysylltiedig â'r gaeaf ac oerfel.

Mae gwaith a wnaed gan Iechyd Cyhoeddus Cymru a Phrifysgol Bangor fel rhan o'r rhaglen *Cynhesrwydd Tai ac Iechyd a Llesiant yng Nghymru* wedi helpu i fynd i'r afael â rhai o'r bylchau hyn drwy ddiweddarau'r dystiolaeth ar effeithiau cartrefi oer ar iechyd a llesiant. Canfu'r [adolygiad systematig](#) y canlynol:

- Mae tymheredd dan do islaw 18°C yn gysylltiedig ag effeithiau negyddol ar iechyd. Roedd yr effeithiau negyddol hyn yn gysylltiedig ag iechyd cardiofasgwlaidd ac anadlol, cwsg, perfformiad corfforol (sy'n ffactor risg pwysig ar gyfer cwmpo ac anafiadau sy'n gysylltiedig â chwympo) a llesiant cyffredinol.
- Deallir bod rhai grwpiau o'r boblogaeth mewn perygl arbennig o iechyd gwaeth o ganlyniad i gysylltiad â thymereddau oer dan do, gan gynnwys pobl hŷn, plant ac unigolion sy'n byw ag anabledau neu gyflyrau iechyd hirdymor, yn enwedig clefyd cardio-anadlol.

- Mae bwlch yn yr ymchwil ar dlodi tanwydd ac arferion gwresogi, a'r hyn y mae'n ei olygu i iechyd a llesiant.

Trwy ddefnyddio'r bylchau a nodwyd yn yr adolygiad systematig a chyfrannu at y darlun o dlodi tanwydd yng Nghymru, cynhaliodd Iechyd Cyhoeddus Cymru a Phrifysgol Bangor arolwg cenedlaethol o aelwydydd oedolion sy'n byw yng Nghymru, rhwng mis Ionawr a Mawrth 2022 – sef Arolwg Cynhesrwydd Tai (Cymru). Ailadroddwyd yr arolwg hwn gydag is-sampl o gyfranogwyr rhwng mis Ionawr a Mawrth 2023, i archwilio newidiadau o ran sut mae pobl yn cadw'n gynnes gartref yn ystod y gaeaf a'r effeithiau ar iechyd a llesiant.

Nid oedd yr arolwg yn mesur tlodi tanwydd, ond mae'r canfyddiadau'n rhoi cipolwg ar arferion gwresogi a ddefnyddir mewn cartrefi yng Nghymru yn ystod cyfnod o gostau ynni domestig cynyddol. Mae canfyddiadau arolwg a gyhoeddwyd yn adroddiad 2024 sef [Cadw'n gynnes gartref yn ystod y gaeaf yng Nghymru](#), yn datgelu bod:

- Cyfranogwyr yn dweud eu bod wedi gosod eu thermostatau i dymheredd is yn 2023. Gostyngodd y gosodiadau thermostat cymedrig a adroddwyd yn arwyddocaol³ o 19.9°C yn 2022 i 19.3°C yn 2023.
- Gostyngodd yr oriau gwresogi hefyd o 10.2 awr i 9.8 awr ar draws dyddiau'r wythnos a 10.6 awr i 10.2 awr ar benwythnosau rhwng 2022 a 2023 yn y drefn honno, er nad oedd y gostyngiad hwn yn arwyddocaol.
- Gwelwyd gostyngiad sylweddol yng nghyfran y cyfranogwyr a ddywedodd mai eu hymateb cyntaf i deimlo'n oer oedd troi tymheredd eu gwres i fyny o 17.2% yn 2022 i 10.2% yn 2023. Nid oedd newidiadau ymddygiad eraill megis gwisgo dillad ychwanegol yn arwyddocaol.
- Gwelwyd cynnydd sylweddol yng nghyfran y cyfranogwyr a nododd straen neu orbryder yn ystod y tri mis blaenorol yn gysylltiedig â chostau gwresogi eu cartref (o 57.2% yn 2022 i 66.5% yn 2023).
- Roedd cynnydd yng nghyfran y cyfranogwyr a ddywedodd eu bod wedi torri maint eu prydau neu'n hepgor prydau bwyd yn ystod y tri mis blaenorol oherwydd costau gwresogi (o 9.1% yn 2022 i 11.3% yn 2023), er nad oedd y canfyddiad hwn yn arwyddocaol. Fodd bynnag, canfu ymchwil mwy diweddar

³ Mae gwerth-p sy'n llai na neu'n hafal i 0.05 yn dynodi canlyniad ystadegol arwyddocaol.

yng Nghymru (gaeaf 2023/24) fod chwarter y bobl (24%) yn dweud eu bod naill ai'n torri i lawr ar faint eu prydau neu'n hepgor prydau bwyd iddyn nhw eu hunain yn ystod y tri mis hyd at Ionawr 2024 (Sefydliad Bevan, 2024⁴).

Dywedodd naw o bob deg o'r cyfranogwyr eu bod yn gallu cael cysur thermol yn eu prif ardal fyw. Fodd bynnag, gwelwyd gostyngiad sylweddol yng nghyfran y cyfranogwyr a adroddodd eu bod yn gallu cael cysur thermol (o 94.0% yn 2022 i 89.5% yn 2023). Mae diffyg cysur thermol yn gysylltiedig â llesiant gwaeth (Huebner et al, 2023⁵).

Mae'r canfyddiadau uchod yn bwysig oherwydd eu bod yn nodi newid tuag at dymheredd gwresogi is mewn amgylcheddau cartref yng Nghymru a gostyngiad yn hyd y cyfnod y defnyddir gwres. Mae'r canfyddiadau'n dangos bod mwy o bobl yng Nghymru yn 2023 o'i gymharu â 2022 yn dweud eu bod yn gwresogi eu cartrefi i dymheredd is, yn wynebu'r cyfyng-gyngor o 'wresogi' neu 'fwyta', ac yn teimlo straen neu orbryder ynghylch eu costau gwresogi.

Ym mis Tachwedd 2024, bydd Iechyd Cyhoeddus Cymru yn cyhoeddi adroddiad yn dwyn y teitl '*Cartrefi Oer yng Nghymru: A yw'r drefn wresogi foddhaol yn briodol ar gyfer iechyd a llesiant?*'. Comisiynwyd yr adroddiad gan Lywodraeth Cymru fel rhan o'i chynllun Trechu Tlodi Tanwydd 2021-2035 i asesu priodoldeb y drefn wresogi foddhaol i gadw pobl yn gyfforddus ac yn ddiogel. Bydd yr adroddiad yn cyfrannu ymhellach at y darlun o dlodi tanwydd yng Nghymru drwy'r canlynol:

- Dwyn tystiolaeth ynghyd o'r Arolwg Cynhesrwydd Tai (Cymru), y llenyddiaeth sydd ar gael, a thrafodaethau a chynghor gan arbenigwyr.
- Archwilio'r drefn wresogi a ddefnyddir mewn cartrefi yng Nghymru yn ystod y gaeaf; pwy sydd mewn perygl o fyw mewn cartrefi oerach (a ddiffinnir fel cartrefi lle mae thermostatau wedi'u gosod yn is na 18°C); ac effeithiau byw mewn cartrefi oerach ar iechyd a llesiant.

⁴ Sefydliad Bevan. *Ciplun ar dlodi yng Ngaeaf 2024*. Merthyr Tudful: Sefydliad Bevan. 2024. Ar gael o: [Ciplun ar dlodi yng ngaeaf 2024 - Sefydliad Bevan](#).

⁵ Huebner GM, Hanmer C, Zapata-Webborn E, Pullinger M, Mckenna J, Ychydig J, et al. Self-reported energy use behaviour changed significantly during the cost-of-living crisis in winter 2022/23: insights from cross-sectional and longitudinal surveys in Great Britain (Saesneg yn unig). *Scientific Reports*. 2023; 13: 21683. doi.org/10.1038/s41598-023-48181-7.

- Darparu set o argymhellion ar sail tystiolaeth ar y drefn wresogi foddhaol a allai lywio'r dull o fynd i'r afael â thlodi tanwydd yng Nghymru, er mwyn helpu i ddiogelu a hybu iechyd, llesiant a thegwch.

Mae'r Rhaglen *Cynhesrwydd Tai ac Iechyd a Llesiant yng Nghymru* wedi'i llywio gan amcangyfrifon tlodi tanwydd wedi'u modelu yng Nghymru a gyhoeddwyd gan Llywodraeth Cymru (Llywodraeth Cymru, 2022⁶). Mae'r amcangyfrifon hyn sydd wedi'u modelu wedi dangos cynnydd sylweddol yn nifer y bobl a allai fod yn byw mewn tlodi tanwydd; gydag amcangyfrif o hyd at 45% o bobl (614,000) ym mis Ebrill 2022 o'i gymharu â 14% (196,000) yn 2021. Felly, disgwylir i fwy o bobl fod yn byw mewn cartrefi oer (o dan 18°C) ac yn profi'r effeithiau iechyd cysylltiedig. Serch hynny, mae sawl rhybudd i'w hystyried wrth geisio cael darlun manwl gywir o dlodi tanwydd yng Nghymru:

- Mae llawer wedi newid o ran tlodi tanwydd ers Arolwg Byw yng Nghymru 2008 ac Arolwg Cyflwr Tai Cymru 2017-18, sy'n golygu nad ydynt yn rhoi darlun llawn o dlodi tanwydd yng Nghymru heddiw.
- Mae costau byw uwch, gan gynnwys prisiau ynni uwch, yn hawlio cyfran uwch o incwm gwario aelwydydd a gallant gynyddu cyfraddau tlodi tanwydd. Nododd cyhoeddiad blaenorol gan Iechyd Cyhoeddus Cymru fod yr argyfwng costau byw yn golygu nad oedd mwy o bobl yn gallu fforddio'r hanfodion, a oedd yn cael effeithiau negyddol eang ar iechyd meddwl a chorfforol (Roberts et al., 2022).
- Mae codiadau mewn prisiau ynni yn debygol o daro aelwydydd incwm is yn anghymesur, o ystyried eu bod yn gwario cyfran uwch o'u hincwm ar filiau cyfleustodau.
- Dylid ystyried cyfuniad o ffactorau rhyngberthynol gan gynnwys effeithlonrwydd ynni annedd; incwm gwario; a chost ynni gan mai dyma'r tri ffactor allweddol sy'n cyfrannu at dlodi tanwydd⁷. Mae'r ffactorau hyn yn newid dros amser ac felly mae angen casglu data cyfredol.

⁶ Llywodraeth Cymru. *Amcangyfrifon tlodi tanwydd wedi'u modelu ar gyfer Cymru (prif ganlyniadau): ym mis Hydref 2021*. 2022. Ar gael o: [Amcangyfrifon tlodi tanwydd wedi'u modelu ar gyfer Cymru \(prif ganlyniadau\): ym mis Hydref 2021 \[HTML\] | LLYW.CYMRU](#).

⁷ SYG. *How fuel poverty is measured in the UK (Saesneg yn unig)*. 2023. Ar gael o: [How fuel poverty is measured in the UK - Office for National Statistics \(Saesneg yn unig\)](#)

Cyflwyniad i ymchwiliad dilynol y Pwyllgor Cydraddoldeb a Chyfiawnder Cymdeithasol i dlodi tanwydd a'r Rhaglen Cartrefi Clyd - Iechyd Cyhoeddus Cymru

I gloi, byddem yn argymhell casglu data pellach ar dlodi tanwydd a grwpiau poblogaeth sydd mewn perygl o brofi tlodi tanwydd a bod casglu data yn ystyried effeithiau tlodi tanwydd ar iechyd corfforol a meddyliol.

Effaith bosibl newidiadau i feini prawf cymhwysedd y Taliadau Tanwydd Gaeaf ar dlodi tanwydd yng Nghymru;

Mae Iechyd Cyhoeddus Cymru o'r farn y dylid ystyried yr effaith bosibl ar iechyd a llesiant, wrth wneud unrhyw newidiadau i'r meini prawf cymhwysedd ar gyfer y Taliadau Tanwydd Gaeaf yng Nghymru. Mae hyn oherwydd bod tystiolaeth gyfredol yn dangos pa mor agored i niwed yw oedolion hŷn ac aelwydydd incwm isel. Er enghraifft, er bod Sefydliad Iechyd y Byd yn argymhell isafswm tymheredd dan do o 18°C ar gyfer poblogaethau cyffredinol yn ystod tymhorau oer mewn hinsoddau tymherus ac oerach, mae'n nodi y gallai fod angen isafswm tymheredd uwch ar gyfer grwpiau agored i niwed, gan gynnwys plant, yr henoed a rhai â salwch cronig⁸. Mae hyn oherwydd eu bod yn arbennig o agored i'r effeithiau negyddol y gall cartref oer eu cael ar iechyd.

Mae adolygiad systematig Iechyd Cyhoeddus Cymru a Phrifysgol Bangor yn amlygu ymhellach fod perygl arbennig i iechyd oedolion hŷn o effeithiau negyddol byw mewn cartref oer (Janssen et al., 2023), ac felly dylai unrhyw newidiadau i feini prawf cymhwysedd ar gyfer y Taliadau Tanwydd Gaeaf ystyried hyn.

Mae pobl sy'n byw yn rhannau tlotaf Cymru yn wynebu gwe gymhleth o heriau sy'n eu harwain i farw fwy na chwe blynedd yn gynt na'r rhai yn yr ardaloedd lleiaf difreintiedig ac maent yn treulio mwy o flynyddoedd mewn iechyd gwaeth (Roberts et al, 2022). Nododd adroddiad blaenorol gan Iechyd Cyhoeddus Cymru a edrychodd ar yr argyfwng costau byw yng Nghymru trwy lens iechyd y cyhoedd y byddai costau byw yn gwthio mwy o bobl o sefyllfa lle maent prin yn gallu ymdopi i sefyllfa lle y byddant yn cael anawsterau neu'n wynebu argyfwng. Nodwyd mai'r rhai sydd eisoes yn waeth eu byd fyddai'n cael eu taro waethaf, ac y byddai'n cyflymu'r hyn a oedd eisoes yn wahaniaethau cynyddol mewn iechyd rhwng y rhai â mwy a llai o arian yng Nghymru (Roberts et al., 2022). Felly, byddai angen i unrhyw effaith bosibl y newidiadau i feini prawf cymhwysedd y Taliadau Tanwydd Gaeaf ar dlodi tanwydd

⁸ Sefydliad Iechyd y Byd. *WHO housing and health guidelines (Saesneg yn unig)*. Sefydliad Iechyd y Byd. 2018. Ar gael o: [WHO Housing and health guidelines](https://www.who.int/publications-detail/WHO-housing-and-health-guidelines)

Cyflwyniad i ymchwiliad dilynol y Pwyllgor Cydraddoldeb a Chyfiawnder Cymdeithasol i dlodi tanwydd a'r Rhaglen Cartrefi Clyd - Iechyd Cyhoeddus Cymru

yng Nghymru ystyried statws economaidd-gymdeithasol, yn unol â gofynion y ddyletswydd economaidd-gymdeithasol a gyflwynwyd fel rhan o Ddeddf Cydraddoldeb 2010, yn ogystal ag unrhyw effaith ar anghydraddoldebau iechyd.